

Een vaktijdschrift als communicatiemiddel; een stukje historie

door M.A.J. Eijkman

Volgens *Het Tijdschrift; Handboek voor Journalisten* van G. Vermeulen (Amsterdam, 1980) is een tijdschrift een drukwerk, met een telkens gelijklopende titel en herkenbare vormgeving, waarvan met een bepaalde frequentie afleveringen verschijnen. Het bevat veelal een verzameling voorlichtende of vermakelijke teksten waarbij in het algemeen de belangwekkendheid van het onderwerp voor de lezer een grotere rol lijkt te spelen dan de nieuwsaarde. In Nederland kennen we zo'n 6000 tijdschriften die men kan onderverdelen in *Consumententijdschriften* (opinie-weekbladen, publiekstijdschriften en omroepbladen) en *Vaktijdschriften*.

In deze voordracht beperken wij ons tot de vier oudste Nederlandse vaktijdschriften, waarvan drie in de medische sector. Een vaktijdschrift richt zich geheel of in belangrijke mate op de beoefenaars van een bepaald beroep, bedrijf of ambacht, en het beroeps- of het bedrijfsleven in het algemeen. Vaktijdschriften ontstonden uit briefwisselingen tussen beroepsbeoefenaars, vooral die tussen geleerden in de zestiende en zeventiende eeuw. In 1692 verscheen het eerste tijdschrift van Nederland, *De Boekzaal van Europa*, voorloper van *De Gids* en de *Nieuwe Gids*. Al in de achttiende eeuw verschijnen wat meer populaire en pamflettistische tijdschriften maar pas omstreeks het midden van de volgende eeuw raken de ontwikkelingen duidelijk in een stroomversnelling. De samenleving verandert sterk ten gevolge van de enorme industriële ontwikkelingen die ook de pers ten goede komen: de verbeterde zet- en druktechnieken (rotatiepers en zetmachine) de telegraaf en de telefoon (snellere nieuwsgaring), de spoorwegen (verspreiding van kranten en tijdschriften), het gebruik van houtcellulose voor de papiervervaardiging en de toepassingsmogelijkheden van de fotografie.

In het voorjaar van 1832 brengt de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij het eerste echte vaktijdschrift uit, het *Tijdschrift ter Bevordering van Nijverheid*, thans bekend onder de naam 'Maatschappijbelangen'. Er was behoefte aan een tijdschrift dat de lezers zou inlichten over nieuwe ontdekkingen en ontwikkelingen; vooral was men geïnteresseerd in vorderingen in het buitenland. De doelstelling was voorlichting te geven aan handel, landbouw en nijverheid in Nederland.

In de tweede helft van de achttiende en in de eerste helft van de negentiende eeuw zijn er ook enkele geneeskundige tijdschriften verschenen, zoals *Kweekschool der Artsenij kunde*, *Het Nederlandsch Lancet* en *Het Practisch Tijdschrift voor Geneeskunde*. Maar het bleek tot 1856 niet mogelijk een gemeenschappelijk medisch tijdschrift voor het hele land uit te geven. Binnen de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunde bewerkstelligt een commissie 'een samensmelting der bestaande tijdschriften', met als doelstelling van het nieuwe tijdschrift 'al het wetenswaardigs te bevatten dat op geneeskundig gebied in binnen- en buitenland zou zijn te vinden'. Verder moest het oorspronkelijke stukken bevatten en verslagen en mededelingen van het hoofdbestuur en de afdelingen. Op 2 januari 1857 verschijnt het eerste 'nummer' van het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*. Het lag niet in de bedoeling een zuiver wetenschappelijk tijdschrift te zijn maar 'om de theorie te believen mogen de eischen

der praktijk niet uit het oog verloren gaan. Beider doel komt ten slotte op hetzelfde neer: uitbreiding onzer kennis, veredeling onzer kunst.' Overigens is dit tijdschrift, samen met het Amerikaanse medische blad *New England Journal of Medicine* (1812) en het Engelse *Lancet* (1823) een van de oudste medische tijdschriften ter wereld.

In 1864 verschijnt het *Pharmaceutisch Weekblad* en ook hier zijn enige beroepsbeoefenaars, in dit geval apothekers, in de voorgaande honderd jaar actief geweest met het uitgeven van diverse vaktijdschriften. Dit, nog steeds bestaande weekblad, had de opzet aandacht te besteden aan de sociale kant van het apothekersberoep. Verder zou het wetenschappelijke artikelen moeten bevatten en kunnen fungeren als advertentieblad voor apothekers en uitgevers.

Pas in 1894 verschijnen de eerste twee tandheelkundige tijdschriften, *Het Tandheelkundig Maandblad*, dat echter maar één jaargang heeft bestaan, en de huidige jubilaris, toen geheten *Tijdschrift voor Tandheelkunde*. Dit tijdschrift was vooral bedoeld als verenigingsorgaan van de 'Nederlandsche Tandmeesters Vereniging', om daarnaast 'een ieder, dus ook niet-leden, gelegenheid tot publikatie van oorspronkelijke of andere stukken aan te bieden.' Aanvankelijk zagen zes nummers per jaar het licht. Na een beginperiode van grote twijfels (Viel er wel veel 'wetenschappelijks te publiceren over een vak dat zich hoofdzakelijk op een zekere 'vaardigheid' baseerde? En waren er niet wat te weinig auteurs die voor kopij konden zorgen?') neemt uiteindelijk de onafhankelijke Vereniging Tijdschrift voor Tandheelkunde in 1918 de uitgave over als zelfstandig orgaan en in die toestand is tot op heden vrijwel niets veranderd.

Bij vergelijking van de ontstaansgeschiedenissen van deze vaktijdschriften valt op dat zij alle werden opgericht met de bedoeling de communicatie tussen beroepsgenoten te bevorderen en hen op de hoogte te houden van wetenschappelijke ontdekkingen, praktische vondsten en buitenlandse ontwikkelingen.

Sinds de vorige eeuw is het aantal vaktijdschriften en hun oplage gestaag gegroeid. Uit diverse collectieve bereiksonderzoekingen blijkt in deze ontwikkeling echter steeds eenzelfde trend te constateren: Vaktijdschriften worden door hun lezers gezien als de meest belangrijke informatiebron. Vaktijdschriften worden met interesse en concentratie gelezen, herhaaldelijk ter hand genomen. Daarnaast vormen vaktijdschriften een lucratief advertentiemedium. De lezer is dus in de laatste twee eeuwen weinig veranderd. Want is er een wezenlijk verschil tussen de negentiende-eeuwse arts of apotheker uit die tijd, die vindt dat zijn tijdschrift al het wetenswaardigs moet bevatten, of de moderne lezer die zijn blad als de meest belangrijke informatiebron ziet om op de hoogte te blijven van actuele ontwikkelingen? Allen vonden en vinden hun tijdschrift essentieel voor hun beroepsuitoefening.

De toekomst van het vaktijdschrift lijkt moeilijk te voorspellen. Maar voorzichtig kan men stellen dat het niet zal verdwijnen. De belangrijkste argumenten voor deze verwachting vormen de ervaringen uit de afgelopen 200 jaar, de nieuwe moderne technologie en de ontwikkelingen op het gebied van reclamebestedingen.